

KIRJA-ARVIO:

”TRADITION” ANSA

Anttonen, Pertti J. 2005: Tradition through Modernity. Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship. Studia Fennica Folkloristica 15. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 215 s.

Outi Lehtipuro

Pertti Anttosen lähtökohta on käsitteiden ajallinen, paikallinen ja sosiaalinen sidonnaisuus. Myös lukeminen on kontekstuaalista: suomalaisen folkloristiikan teorian ja käytännön tutkijalle Anttonen tuntuu tarjoavan tärkeän puuttuvan linkin sen ymmärtämiseen, millä tavoin suomalainen folkloristiikka liittyy ja ei liity kansainväliseen keskusteluun.

Lukemisen myötä mielessäni on aktivoitunut myös kouluaikaisten opettajieni (joista Yrjö-Koskisen fennomaniaa tutkinut Pirkko Rommi näkyy olevan Anttosen lähteissäkin) herättämä innostus kansallisuusaatteeseen Suomen 1800-luvun historiassa: mitä uutta folkloristilla on siitä sanottavaa? Kansainväliselle tiedeyhteisölle monikin asia on varmaan uusi, sillä vaikka Suomea voi pitää Eric J. Hobsbawmin ja Benedict Andersonin kuvaaman kansakunnan rakentamisen strategian mallioppi-laana, Suomen tapaus ei kansainvälisissä keskusteluissa ole hyvin tunnettu.

Suomalaiselle asianharrastajalle faktat ovat tuttuja, mutta kiehtova on Anttosen tulkinta, joka kääntää vanhan asetelman pääläelleen: modernia Suomea ei suinkaan rakennettu kansanperinteen varaan, vaan juuri modernisuus mahdollisti etnografisen harrastuksen (s. 175 / passim). Suomalaisuuden ja ruotsalaisuuden sekä sukukansojen retorisesta paikasta Anttonen myös rakentaa kiinnostavaa ja uudenkin näköistä kuvaa, josta voisi keskustella enemmänkin. Sukukansojen asia tuntuu juuri nyt oudon ajankohtaiselta – täällä on oltu ennenkin – kun lukee lehtikirjoittelua marien tilanteesta ja venäläisten epäluuloista suomalaisten tarkoituksiperiä kohtaan.

PIILEVÄÄ DIALOGISUUTTA

Oman lukukokemukseni tärkein referenssi on kuitenkin toisaalla. Pertti Anttosen kirja ei voi olla tuomatta mieleen lähes puolen vuosisadan takaista Jouko Hautalan tietolipasta *Jobdatus kansanrunoustieteen peruskäsitteisiin I* (1957; toista osaa ei koskaan

tullut), joka opintojeni alussa 1960-luvun alkupuolella oli tuore ja tärkeä kirja, lajissaan ainoa. Molemmat kirjat ovat oppinutta ja keskittymistä vaativaa luettavaa, ja piirtäessään kuvaa kansanperinteen tutkimuksen isommista yhteyksistä kumpikin kirjoittaja liikkuu retorisesti korkealla abstraktiotasolla, kaukana siitä mitä folkloristit empiirisinä tutkijoina tekevät. Anttonen itsekin näkee kirjan alussa (s. 11) itsensä Hautalan työn jatkajana. Tähän jatkumoon hän ei myöhemmin palaa, vaikka kummassakin tapauksessa on kyse sellaisesta ajasta, jossa monet folkloristit etsivät tieteellistä identiteettiään: ”Etsimme metodeita ja tutkimustehtäviä, jotka vastaavat nykyajan ideoita, ajattelutapoja ja vaatimuksia, mutta emme vielä ole löytäneet sellaisia”, kuten Jouko Hautala pohjoismaisessa etnologi- ja folkloristikongressissa Odensessa 1952 asian ilmaisi. Nykyaikana haaste on tosin vähemmän dramaattinen. Sotien jälkeen suomalainen ja vertaileva kansanrunoudentutkimus oli radikaalisti uudessa henkisessä tilanteessa. Kansallisesti keskeinen ideologinen ja retorinen asema ”kalevalaisen” Suur-Suomen rakentamisessa oli parasta unohtaa ja suunnata puhtaaseen tieteeseen, jolla ei ollut yhteyksiä mihinkään yhteiskunnallisesti tai elämyksellisesti merkittävään. Kalevalasta sanouduttiin irti moneksi vuosikymmeneksi ja kun sen tuntumaan – aluksi ehkä 1985 juhluvuoden merkeissä – on palattu, viitekehys ja retoriikka ovat aivan toisia. Tästä lähes satavuotiaan ”saman-aikaisuuden” (1) katkeamisesta on kyse Anttosenkin tutkimuksessa.

Uusi kehystys luo myös uutta ymmärrystä, esimerkiksi siitä folkloristisen toiminnan sisään rakennetusta paradoksista, joka syntyi kun tallennettiin ihmisiltä ”arvokasta” perinnettä, josta moderni tutkija – usein kansanvalistaja itsekin – halusi ihmiset edistyksen nimissä irrottaa. Martti Haavion ja Elsa Enäjärvi-Haavion elämä, jonka Katarina Eskola on vanhempiansa kirjeet ja päiväkirjat julkaisemalla avannut näkyviin, olisi tästä loistava esimerkki.

JATKUVUUS VS. DYNAAMISUUS

Anttosen avainsana on *traditio*, perinne, ja hänen viitekehyksensä on kansainvälinen tieteellinen keskustelu. Yrittäessään ymmärtää 1960-luvun jälkeistä suomalaisesta folkloristiikkaa joutuu kysymään, miksi Suomessa aikana, jolloin tutkijoiden huomio käytännössä suuntautui kenttätöihin ja folkloren dynaamiseen tässä ja nyt -olemukseseen, tieteenalan nimessä ja erilaisissa otsikoinneissa kuitenkin alettiin enenevästi käyttää sanaa perinne. Yritin *Perinteentutkimuksen perusteita* (1980) toimitaessani turhaan saada kirjan kanteen Suomessa jo Krohnien ajoista käytössä olleen ”folkloristiikan”. Olihan perinteellisyys jätetty pois suomalaisesta folkloren perusmääritelmästäkin: folklore on kaikkien omaisuutta, sitä käytetään moniin tarkoituksiin ja sitä syntyy koko ajan uutta, kun jotkut ihmiset havaitsivat jonkin ulkoisen maailman aspektin samoin ja kommunikoivat tämän yhteisen ymmärryksensä, kuten Seppo Knuutila (1977) Milton Singeriin viitaten kirjoitti pohtiessaan ammattikaskujen olemusta.

Anttosen kirja, kartoittaessaan monia kytköksiä sisältävän folkloristisen traditio-keskustelun kansainvälistä paikkaa, tuntuu samalla ainakin rivien välissä sa-

novan: kun ajat kovenevat on hyvä vedota sellaisiin perinteen kaltaisiin arvoihin, joilla on positiivista sitoutumista ja turvallisuutta herättävää yhteiskunnallista kaikupohjaa. Tutkimus kuitenkin myös – missionsa mukaan – tukee ajatusta eri maiden ja eri kielillä kirjoittavien tutkijoiden retoristen perinteiden erityisyydestä: yleistyksen kanssa on oltava varovainen. Meidän (*kansan*)perinteemme ei ole sama käsite kuin kansainvälinen *traditio*. Kansanrunousarkiston uusia keruuhankkeita koskenut 1960- ja 70-lukujen kysymys ”mutta onko se perinnettä?” tarkoitti lähinnä toistuvuutta ja yhteisöllisyyttä. Näin on ymmärrettävissä muun muassa paradoksaalinen sana *nykyperinne*. Orvar Löfgren, ruotsalainen etnologi, jonka tekstien kanssa Anttonenkin keskustelee, kertoi äskettäin 1970-lukua muistelllessamme aina ihmetelleensä, miksi suomalaiset folkloristit käyttävät sanaa ”tradition” silloinkin kun ei ole kyse kulttuurin jatkuvuudesta. Totesimme suuren yksimielisyyden vallitessa, että folkloren ja perinteen synonyymisuus pitäisi tieteellisen selkeyden nimissä vihdoinkin purkaa.

Jouko Hautalaan ei juurikaan ole viittäiltu muuten kuin oppihistorioitsijana. Ankarasti tieteeseen keskittyneenä tutkijana hän jäi näkyvien kulttuuripersoonien Martti Haavion ja Matti Kuusen varjoon. Kun lukee ristiin Anttosta ja Hautalaa alkaa kuitenkin näyttää ilmeiseltä, että juuri Hautala, omalla varsin perusteellisella ja polveilevalla tavallaan, ilmaisi – varmaan muidenkin kanssa keskustellen – sotien jälkeisen folkloristiikkamme eetoksen ja pohjusti tien, jolle Suomessa lähdettiin irti Perinteestä isolla alkukirjaimella. Matti Kuusen ja hänen oppilaidensa formula-analyysi loi kuvan sananparsista ja arvoituksista dynaamisen mielellis-kielellisen toiminnan foorumina, Lauri Hongon koulussa kehittyi ymmärrys siitä mitä folklorella tehdään, ja linja jatkuu yhä. Leea Virtasen ympärillä vauhtiin päässyt nykyisen kulttuurin tutkimus on tätä ymmärrystä vahvistanut: ihmisen mieli tuottaa – joskus aivan hetkessä – yhteisöllisesti ja emotionaalisesti tärkeistä asioista esteettisiä kiteytyksiä myös suullisen face to face -kontekstin ulkopuolella, eikä suullinenkaan ole menettänyt merkitystään. Uusia genrejä ja riittejä syntyy.

Kun Anttonen muistuttaa folkloristisen retoriikan etnosentrisistä ja rasistisistäkin aineksista, kiinnittää huomiota miten suorasanaisen demokraattisesti ja anti-rasistisesti Jouko Hautala 1957 sanoutuu irti siitä, että eri kulttuurien ihmisten välillä olisi henkisessä kapasiteetissa merkittäviä eroja. Tämä on suomalaisen folkloristiikan perustavaa eetosta, vaikka sisällissodan järkytyksistä toipuvan valkoisen Suomen retoriikka ja sota-ajan propagandan tarpeet saivat kansanrunoutentutkijat joskus puhumaan vastoin parempaa tietoaan. Olihan jo Elias Lönnrotin keskeinen tavoite kansanrunouden avulla osoittaa, että suomalaiset metsäläiset voidaan hyvin asettaa muiden eurooppalaisten rinnalle. Nykyisen EU-ajan retoriikkaan kytkeyty-mällä Anttonen puolestaan osoittaa, kuinka tutkimus elää ajan hengessä. ”Kysymykset eivät katoa, ne leijailevat ilmassa etsien uusia vastauksia”, Michael Frayn pani ydinfysiikan vaimon *Kööpenhamina* -näytelmässä sivusta kommentoimaan tutkijoiden keskustelua.

EDISTYYKÖ EDISTYS?

Filosofisessa mielessä syvällisempi folkloristinen keskustelu ei ole kovin tavallista. Siksi kiinnittää huomiota, että Roman Jacobsonin ja P. Bogatyrevin uraauurtava 1920-luvun lopun artikkeli folkloresta luovan toiminnan muotona (*Folklore als besondere Form des Schaffens*), joka jo 1932 Setälän *Sammon arvoituksesta* päätellen oli Suomessakin tuttu ja joka 1974 antologiassa *Poetik och lingvistik* ruotsiksi ilmestyyssään aktuaalistui uudelleen, puuttuu sekä Anttosen että Hautalan bibliografiasta.

Mistä tämä kertoo? Nähdäkseni ainakin kahdesta asiasta: tieteellisen keskustelun erittäin olennaisesta muutoksesta ja kummankin teoksen fokuksesta. Anttonen kirjoittaa tutkimuksen yhteiskunnallisesta makroretoriikasta, Hautala folkloren mielellis-kielellisen olemuksen mikrotasosta: ”Ei voida kuvitella olevan olemassaakaan yhtään yksilöä [...] jonka henkisestä omaisuudesta ei jokin osa olisi kansanrunoutta, folklorea” (1957, 120). Yksittäisiä ihmisiä haastattelevalta tutkijalta folkloren yhteisöllisyys jäi helposti havaitsematta, vaikka teoriassa saatettiin todeta yhteisöllisyyden välttämättömyys: laulu tai kertomus folkloreaksi tullakseen vaatii yhteisön hyväksymisen, sen että joku kertoo ja laulaa eteenpäin, että se vastaa jonkun ryhmän tarpeita. Ei kansakunnan makrotasolla vaan taloissa ja kylissä.

Pertti Anttosen ja Jouko Hautalan teosten kirjallisuusluettelot dokumentteina ajattelun konteksteista kertovat melkein liikuttavasti suomalaisen tieteenharjoituksen yleisten edellytysten dramaattisesta muutoksesta. Tuoretta kansainvälistä kirjallisuutta ei 1940- ja 1950-luvun Suomessa ollut kovin helposti saatavissa ja Hautalan sukupolven tutkijamiesten paras nuoruus, usein terveystien, oli mennyt sodassa. Pennsylvanian tärkeässä folkloristikeskuksessa opiskelleella ja amerikkalaisessa mielenmaisemassa sujuvasti luovivalla Pertti Anttosella on netin kautta ulottuvillaan koko maailma. Hautalan perspektiivi on pitkä taaksepäin ja 1950-luvun teokset aika harvinaisia, Anttonen keskustelee aikalaisten kanssa eikä lähteiden primaarisuudella ja sekundaarisuudella ole entistä merkitystä. Giuseppe Cocchiaran eurooppalaisen folkloristiikan historia vuodelta 1952 näyttää 1980-luvun kirjalta: silloin se ilmestyi englanniksi.

Tärkein, koko tieteellisen ilmapiirin muutosta heijastava ero on kuitenkin se, että Jouko Hautala rakentaa oman suomalaisen kenttä- ja arkistomiehen, tutkijan ja oppihistorioitsijan kokemuksensa nojalla tavoitteiltaan universaalia ja edistyvää Tiedettä: olihan suomalaisten folkloristien erityisenä ylpeyden aiheena jo 1920-luvulla, toisin kuin muilla humanistisilla tieteillä, täsmällinen tieteellinen metodi. Siitä kehitystä piti jatkaa eteenpäin. Hautala ei viittaa Eino Kailaan, sillä filosofeihin viittaaminen ei folkloristeilla ylipäätään ollut tapana, mutta hänen aikansa, josta Heikki Mäki-Kulmala on (*Hiidenkivi* 4/2004, 11–13) piirtänyt kiinnostavan kokonaiskuvan, on läsnä. Se oli itse asiassa opiskelijan aistittavissa vielä 1960-luvullakin, konkreettisimmin siinä, että Tietolippaissa uudelleen julkaistuja tutkijoiden vuosikymmenien ja jopa vuosisatojen takaisia tekstejä tentittiin ”samanaikaisina”, ilman tietoa siitä kokonaisuudesta ja tieteellisestä keskustelusta, johon ne omana aikanaan liittyivät.

Omassa ajassaan elää myös Pertti Anttonen, jonka johtoaate on ajatus tieteen monenlaisista sidonnaisuuksista tekijöihinsä ja aikaansa ja tutkimuksesta diskursseina muiden joukossa. Voisiko näiden näkemysten väliltä löytyä kompromissi? Selvää on ainakin se, että humanistisen tutkimuksen kannattaa viljellä omanlaistaan tieteellisyyden laatua.

VIITE

1. Käytän samanaikaisuuden käsitettä Lena ja Thomas Gerholmin (*Doktorsbatten*, 1992) tavoin: ”Med ’samtid’ avses här den tidsperiod i disciplinens historia vars premisser fortfarande är relevanta för arbetet i forskningsfronten. Det är här man finner de arbeten som det är givande att diskutera i den aktuella och framtidsinriktade debatten.”

FL Outi Lehtipuro on joensuulainen folkloristi.